

**ПРОВЕРКА НА ЕЗИКОВИТЕ ЗНАНИЯ
НА СЪВРЕМЕННИТЕ НОСИТЕЛИ НА БЪЛГАРСКИЯ
ЕЗИК ПО ОТНОШЕНИЕ НА БРОЙНАТА
И МНОЖЕСТВЕНАТА ФОРМА
(АНКЕТНО ПРОУЧВАНЕ)**

*Николай Боев
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“*

**TESTING THE LINGUISTIC KNOWLEDGE
OF MODERN SPEAKERS OF THE BULGARIAN LANGUAGE
REGARDING THE PLURAL AND NUMERAL FORMS
(QUESTIONNAIRE SURVEY)**

*Nikolay Boev
University of Plovdiv Paisii Hilendarski*

The paper deals with the issue of the plural and the numeral form, more precisely with the extent to which modern speakers of Bulgarian handle these two forms correctly. It is divided into 2 parts – the first one gives definitions of the plural and the numeral form, as well as the exceptions to the rule, and the second one presents and analyses the results of a pre-prepared survey and draws conclusions. The prepared questionnaire covers 255 respondents (we decided on this number in order to be as objective as possible when analyzing the results) from different age groups, with different types of education, and with different reasons for completing the questionnaire. The questionnaire contains 15 questions – 11 that test knowledge regarding the numeric and plural forms (7 multiple choices and 4 free response), as well as some exceptions to the rules and 4 that refer to the age of the respondents, their education, and the reason for completing the survey. The report discusses all the results in detail and draws conclusions about the general level of knowledge of the plural and numeral forms among modern native speakers of Bulgarian, as well as conclusions for each age group separately, for people with different types of education – primary, secondary, university, etc. and for respondents with philological education and respondents without such education.

Keywords: survey, analysis, modern speakers of Bulgarian language, numerical and plural forms

Във фокуса на изследването е поставен въпросът за бройната множествена¹ и обикновената плурална форма² с оглед на това да се потърси отговор на въпроса доколко съвременните носители на българс-

¹ По-нататък за краткост ще се използва само наименованието „бройна форма“.

² По-нататък „множествена форма“.

кия език боравят правилно с двете форми. За целта в първата част на проучването сме използвали дескриптивния метод, като сме описали какво представляват бройната и множествената форма, разгледали сме и изключенията от правилото за употреба на бройна форма, а във втората част сме анализирали резултатите от проведено анкетно проучване.

Интересът ни към темата е предизвикан от често допусканите грешки, при това от хора, които работят в медии, от публични личности и т.н. Запознати сме и с факта, че усвояването на бройната форма представлява голямо предизвикателство за чужденците, които изучават български език. Затова решихме да проверим доколко ние, българите, като носители на езика, боравим правилно с нея. Това е и основната причина да изготвим анкета, чиято цел е да провери езиковите знания на съвременните носители на българския език по отношение на бройната форма. Преди да представим и анализираме резултатите от анкетата, е важно да припомним какво представлява бройната форма, кога се използва, и разбира се, да посочим и изключенията от правилото³.

1. Бройната форма в съвременния български език

Ако неличните съществителни от мъжки род, чиято неопределена форма в ед.ч. завършва на съгласен звук, се определят от числително бройно (за точен или за приблизителен брой): *две, три, четири, пет-шест* и т.н., те приемат особена форма за множествено число, наречена **бройна**. Тя се образува с окончание *-а* или *-я*, напр.: *град – два града, стол – три стола, славей – два славея, кон – четири коня, път – два пътя* (различно от *два пъти*)⁴ и пр.

Бройната форма е застъпница на старобългарската форма за именителен и винителен падеж двойствено число на съществителните от *-о-* и *-јо-* основи. Тази форма се употребява и след наречията за броимо количество *колко, колкото, толкова, няколко*, напр.: *колко броя, колко лева; колкото лева; няколко броя, няколко лева; толкова броя, толкова лева* и пр. (вж. ГСБКЕ/GSBKE 1983). Както много правила в българския език обаче, и това си има изключения, т.е. налице са специфични употреби, които пораждат колебания у носителите на уづика⁵ В това число можем да споменем следните:

³ Налага се да направим уточнението, че нашата анкета е насочена най-вече към хората без филологическо образование. Ето затова тя не е с голяма сложност и в нея не са включени въпроси, свързани с някои от изключенията.

⁴ При същ. от м.р. (нелица), които завършват на *-ъл, -ър, -азъм, -изъм*, в бройната им форма **Ъ** се запазва, а в множествената – отпада (*два организъма – много организми*) (ОПРБЕ/OPRBE 2012).

⁵ При представянето на правилото за употребата на бройната форма в съвременния български език и на специфичните случаи при неговата употреба сме изпъл-

1. Когато неличното съществително име е свързано със съществително име с количествено значение – *чифт, двойка, дузина, сума*, то не се използва с бройна форма (*чифт чорапи, дузина моливи*);
2. Ако между неличното съществително име и свързаното с него числително име/наречие са употребени твърде много думи, се препоръчва употребата на множествено число (напр. *Това са **няколко** великолепно запазени, добре поддържани и привлекателни за туристите български храмове*)⁶;
3. Когато с наречията *колко* и *толкова* не се изразява количество, а възклицание, се използва множествено число (*Я, колко папагали!*);
4. При две български съществителни имена от м.р. нормата допуска вариране – *син* (*няколко сина/синове*) и *ден* (*два дена/дни*);
5. Ако неличното съществително име участва в конструкцията [числително име (или наречие за бройно количество) + предлог (или спомагателен/полуспомагателен глагол) + прилагателно име/адективирано причастие + х (кое да е нелично съществително име от м.р., завършващо на съгласна)], то се употребява винаги с обикновено мн.ч., а не с бройна форма (*Посетих два от най-известните паметници; Три бяха най-важните принципи в живота му*);
6. Съществителни имена от м.р., които имат значения за предмет и за лице – *офицер, хан, редактор*, имат бройна форма само в значението си на предмет (срв.: *Подминахме два крайпътни хана* и *Двамата ханове са разширили значително територията на страната по време на своето управление.*);
7. Когато искаме да посочим определен брой хора, като използваме числително бройно (или искаме да съгласуваме с наречията *колко, няколко, колкото, толкова*), е правилно да употребим съществителното име *души*, а не *човека/човеци*, за

звали няколко източника: ОПРБЕ/OPRBE 2012: 26 – 27; Пашов/Pashov 1989:61 – 63; Чакърлова/Chakarova 2017; Чакърлова/Chakarova 2023 (ръкопис).

⁶ Към този специфичен случай насочва вниманието си П. Пашов – срв.: „[...] при такова (тук авторът дава следния пример: *два противоположни и все пак равностойни начина* – бел. моя – Н.Б.) или по-голямо отдалечаване на съществителното от числителното може да се употреби обикновено множествено число, напр. *„атмосферата на **два** големи и вълнуващи с борбите си за справедливост и красота градове“* (Пашов 1989: 62).

да назовем лицата (срв.: *двама/няколко/колко души*, а не *двама човека/човеци*)⁷.

8. Интересен е случаят, когато след бройно числително име е употребено съчинително словосъчетание от две нелични съществителни в м.р.⁸ Ако и двете са в бройна форма (напр. *четири молива и химикала*), изразът няма еднозначна количествена интерпретация. При повторение на числителното обаче, смисълът е ясен – срв.: *четири молива и четири химикала*. Когато и двете съществителни са в обикновена плурална форма, количеството се възприема като сумарно, т.е. в математически смисъл квантификаторът е изведен „пред скоба“ – срв.: *двайсет [градове и села]*. Има и трети вариант: първото съществително да е в бройна форма, а второто – не. Тогава „количественото значение се възприема като точно определено при първото съществително или като неопределено – при второто (срв.: *четири шкафа и гардероби*)“ (Чакърлова/Chakarova 2017: 204).
9. К. Чакърлова обръща внимание и върху факта, че „[а]ко в изречението е употребено събирателно съществително от м.р., означаващо съвкупност от лица (напр. *народ, колектив, клас* (от ученици) и др.), при съчетаването му с числително име или наречие за бройно количество то получава бройна форма – срв.: *два(та) народа, няколко колектива* (а не **двата народи, двама народи, няколко колективи*)“. Причината за това според авторката е, „че при езиковото „броене“ на подобни съществителни на преден план излиза абстрактното им значение „съвкупност, брой“ (Чакърлова/Chakarova 2023, ръкопис).

2. Анализ на резултатите от анкетното проучване

Проведената анкета се състои от 15 въпроса, като последните 4 от тях са свързани с възрастта на респондентите, тяхното образование и причината за попълването на анкетата. Така детайлно можем да проследим различните гледни точки на респондентите с оглед на отделните възрастови групи и на вида образование и бихме могли да установим защо хората се интересуват от подобен вид изследвания. С малкото на брой въпроси целим резултатите да са максимално точни, понеже при по-голям брой въпроси шансът да изгубим интереса на анкетираните и те да започнат да избират отговори произволно, се увеличава. Общият брой на хората, попълнили анкетата, е 255.

⁷ Примерите към описанията на изключенията са мои – Н. Б.

⁸ Подробно за това вж. у Чакърлова/Chakarova 2017.

След детайлния анализ на резултатите установихме, че когато се налага хората да прилагат правилото за бройната форма без повечето изключения, се справят добре (като направим уточнението, че въпросите са с избираем отговор). Това се разбира от високия процент верни отговори на въпросите 1, 2, 4, 5 и 6 (вж. Приложение) – около 70% успеваемост. Отбелязваме все пак факта, че тези въпроси включват и две изключения от правилото:

1. Когато неличното съществително име е свързано със съществително име с количествено значение – *чифт, двойка, дузина, сума*, то не се използва с бройна форма;
2. Когато с наречията *колко* и *толкова* не се изразява количество, а възклицание, се използва множествено число.

Оказва се обаче, че когато респондентите трябва да посочат къде е грешката или дали има такава при въпрос с отворен отговор, верните отговори намаляват. Така при въпросите 7, 8, 9 и 10 (вж. Приложение) процентът на верни отговори спада до 60.

Най-голям брой некоректни отговори се наблюдават при третия и единадесетия въпрос (вж. Приложение). За да отговори вярно на тях, респондентът трябва да е запознат с изключенията от правилото за употреба на бройната форма. На третия въпрос са отговорили вярно едва 52%, понеже при него е необходимо анкетираните да са наясно, че когато съществителното име *човек* се употребява след числително бройно име или след наречията *колко, няколко, колкото, толкова*, се препоръчва да се използва съществителното *души*, а не *човека/човеци*. Подобни количествени данни в голяма степен подкрепят споменатото в началото твърдение, че голяма част от носителите на нашия език не познават достатъчно добре правилата и специфичните случаи при употреба на бройна форма. По отношение на единадесетия въпрос се наблюдава друго. За да се отговори вярно на този въпрос, респондентът трябва да е наясно, че ако между неличното съществително име и свързаното с него числително име/наречие са употребени твърде много думи, се препоръчва употребата на обикновена плурална форма.⁹

Тъй като нашата анкета включва и няколко въпроса, които са свързани с възрастта, образованието и причината за попълване на формата от страна на респондентите, ние направихме още няколко извода.

⁹ Важно е да уточним, че когато отчитаме некоректност при отговора на този въпрос не бихме могли да говорим за грешки в чист вид, тъй като става дума за препоръчителна, а не задължителна употреба, която не е изрично спомената в нормативния речник (вж. напр. ОПРБЕ/OPRBE 2012: 26 – 27).

Когато става дума за възрастта на анкетираните, трябва да отбележим, че най-добре представящата се група е тази на хората от 18 до 30-годишна възраст. При тях се наблюдава задълбочено познаване на правилата за употреба на бройната форма, както и изключенията към нея.

Най-добре се представят, разбира се, хората с висше образование, следвани от тези със средно образование и накрая са тези, които имат основно образование. Респондентите с филологическо образование, в това число и изучаващи филологическа специалност, (очаквано) са показали по-високи резултати от анкетираните, които нямат такова. Любопитен е фактът, че при голяма част от въпросите процентът на верни отговори е почти сходен, изключение прави 3. въпрос, където верните отговори при нефилолозите са едва 33%, а при филолозите са 71%.

В заключение можем да кажем, че голяма част от съвременните носители на българския език си служат правилно с употребата на бройната множествена и обикновената множествената форма. Основният проблем за носителите на езика се появява тогава, когато се появят изключения от правилото.

БИБЛИОГРАФИЯ

- ГСБКЕ/GSBKE 1983:** *Граматика на съвременния български книжовен език. Т. 2. Морфология.* Стоянов, С. и кол. София: БАН, 1983. [Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik. T.2. Morfoloziya. Stoyanov, S. at. al. Sofia: BAN, 1983.]
- ОПРБЕ/OPRBE 2012:** Мурдаров, В., Т. Александрова, Р. Станчева и кол. *Официален правописен речник на българския език.* София: Просвета, 2012. [Murdarov, V., T. Aleksandrova, R. Stancheva at. al. *Ofitsialen pravopisen rechnik na balgarskiya ezik.* Sofia: Prosveta, 2012.]
- Пашов/Pashov 1989:** Пашов, П. *Практическа българска граматика.* София: Народна просвета, 1989. [Pashov, P. *Prakticheska balgarska gramatika.* Sofia: Narodna prosveta, 1989.]
- Чакърлова/Chakarova 2017:** Чакърлова, К. За един специфичен случай при употреба на бройни числителни имена в съвременния български език. // *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*, т. 54, кн. 1, сб. А, 2016. Пловдив: УИ „Паисий хилендарски“, 2017, 193 – 205. [Chakarova, K. Za edin spetsifichen sluchay pri upotrebata na broyni chislitelni imena v savremenniya balgarski ezuk. // *Nauchni trudove na PU “Paisiy Hilendarski”*, t. 54, kn. 1, sb. A, 2016. Plovdiv: UI “Paisiy Hilendarski”, 2017, 193–205.]
- Чакърлова/Chakarova 2023:** Чакърлова, К. *Лекции по българска морфология.* Пловдив, 2021 (ръкопис). [Chakarova, K. *Leksii po balgarska morfologiya.* Plovdiv, 2021 (rakopis).]

ПРИЛОЖЕНИЕ

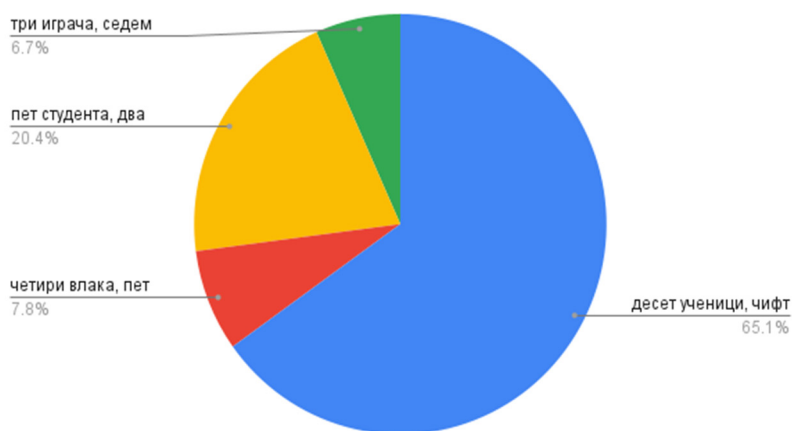
АНКЕТНО ПРОУЧВАНЕ

(въпроси и диаграми на част от получените отговори)

Въпрос № 1. В кой ред НЕ е допусната грешка?

- А) пет студента, два стола, няколко вола
- Б) десет ученици, чифт чорапи, няколко лъва
- В) три играча, седем зъболекаря, осем княза
- Г) четири влака, пет гълъби, двама синове

Count of В кой ред НЕ е допусната грешка?

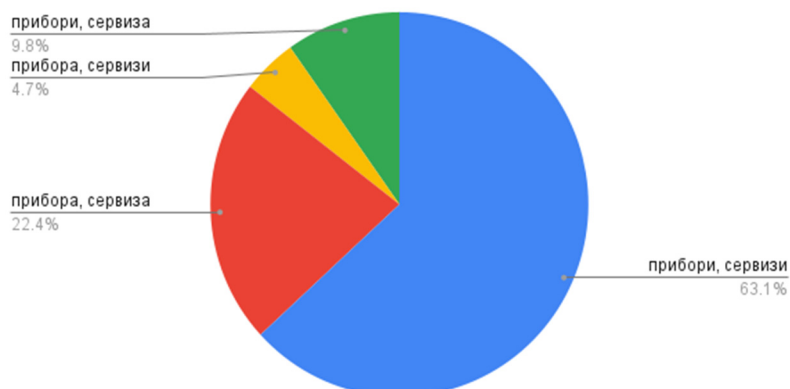

Въпрос № 2. Кои думи е подходящо да използваме на празните места?

Толкова (...) и (...) само за няколко ВИП гости на ресторанта.

- А) прибора, сервиза
- Б) прибори, сервиза
- В) прибора, сервизи
- Г) прибори, сервизи

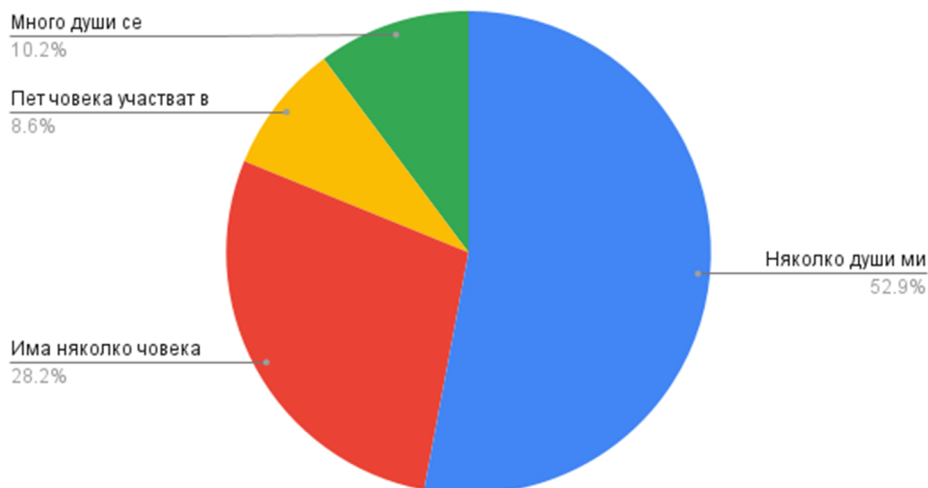
Count of Кои думи са подходящи за използване на празните места?

Въпрос № 3. В кой ред НЕ е допусната грешка?

- А) Има няколко човека пред вратата.
- Б) Пет човека участват в пиесата.
- В) Няколко души ми звъняха вчера.
- Г) Много души се събраха на площада.

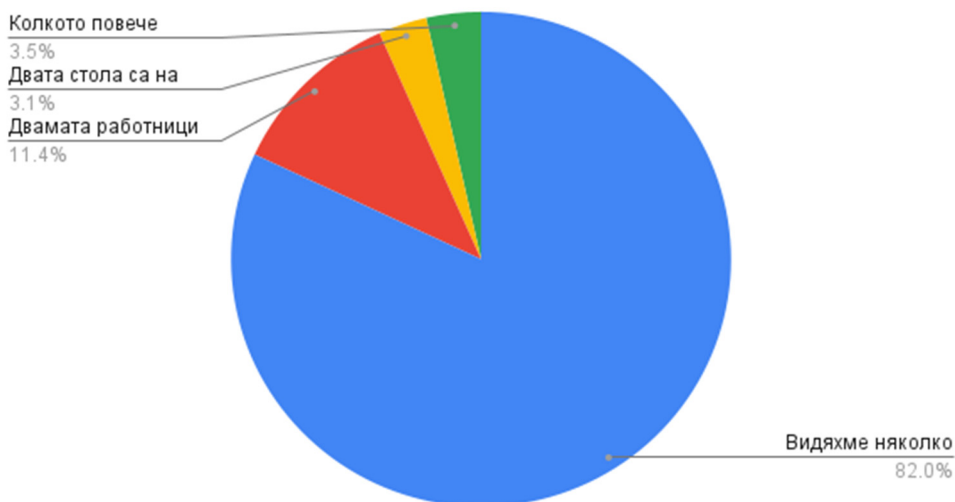
Count of В кой ред НЕ е допусната грешка?

Въпрос № 4. В кой ред е допусната грешка?

- А) Видяхме няколко пожарникаря, явно нещо се е случило.
- Б) Двамата работници се погрижиха.
- В) Колкото повече полицаи има на събитието, толкова по-добре.
- Г) Двамата стола са на местата си.

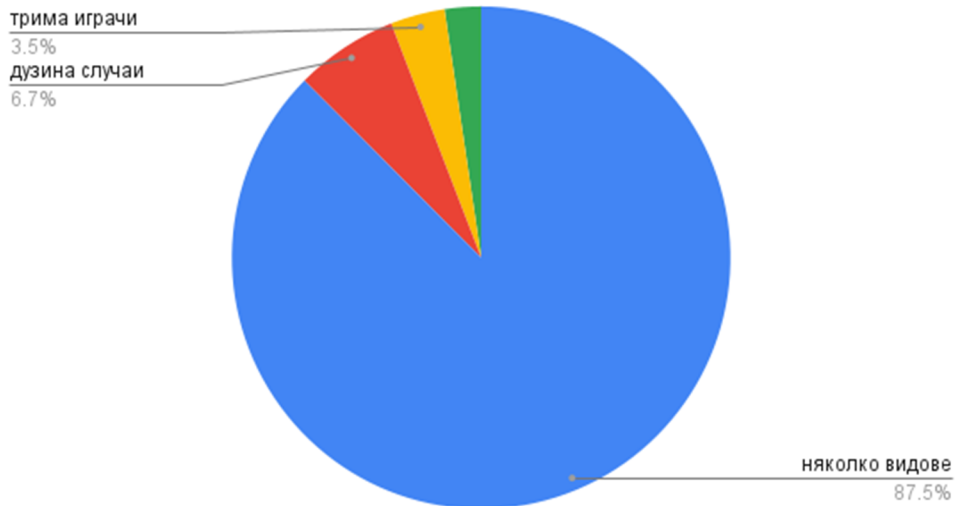
Count of В кой ред е допусната грешка?

Въпрос № 5. В кой ред е допусната грешка?

- А) четири отбора
- Б) няколко видове
- В) трима играчи
- Г) дузина случаи

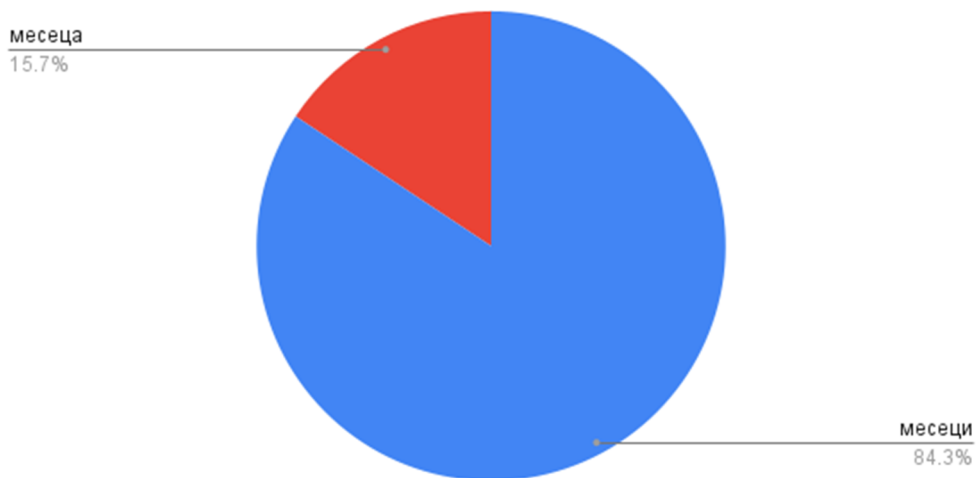
Count of В кой ред е допусната грешка?

Въпрос № 6. Коя дума е подходящо да използваме на празното място?

- Колко хубави (...) ни предстоят още!
- А) месеци
 - Б) месеца

Count of Коя дума е подходящо да използваме на празното място?

Въпрос № 7. Смятате ли, че има грешка в следното изречение: „Пред парламента дойдоха и няколко трактори, а зад Народното събрание имаше и камион с прасета“ (https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/bulgaria/2013/02/21/2007391_s_traktori_i_jivotni_v_podkrepa_na_borisov/)? Ако има, поправете я.

Въпрос № 8. Смятате ли, че има грешка в следното изречение: „Откриха няколко случая у нас с тежки реакции след ваксиниране“ (<https://www.bgonair.bg/a/2-bulgaria/220761-u-nas-ima-nyakolko-sluchaya-s-tezhki-reaktsii-sled-vaksinatsiya/>)? Ако има, поправете я.

Въпрос № 9. Смятате ли, че са допуснати грешки в следното изречение: „Да, ние нямаме Уимбълдън, но пък нищо не пречеше на организаторите да поканят един кмет, двама министъра и трима-четирима актьора“ (<https://mamamia.bg/izvan-gnezdoto/boksov-mach-ili-parti-v-chalga-zavedenie/>)? Ако има, поправете ги.

Въпрос № 10. Смятате ли, че има грешка в следното изречение: „Девојката пристигнала в града през 1978 година, за да види своята биологична сестра, а няколко месеци по-късно тялото ѝ било открито в парк, където за последно е видяна“ (<https://www.24chasa.bg/novini/article/10544523>)? Ако има, поправете я.

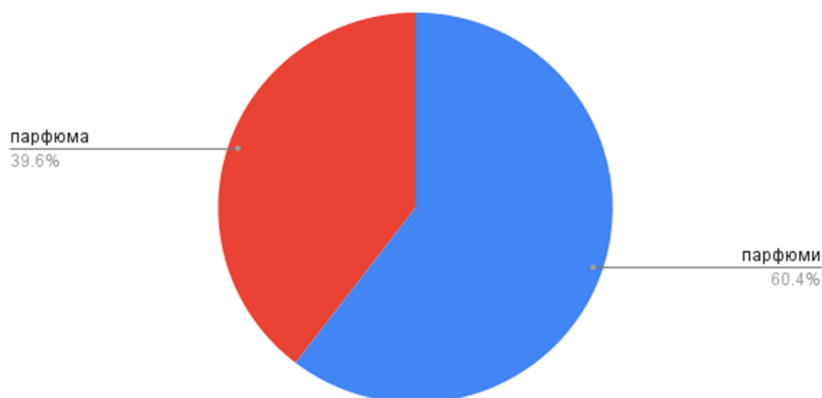
Въпрос № 11. Коя дума е подходящо да използваме на празното място?

Това са няколко от най-дълготрайните, силни и изработени от висококачествен материал български (...).

А) парфюма

Б) парфюми

Count of Коя дума е подходящо да използваме на празното място?

Въпрос № 12. Каква е Вашата възраст?

- А) под 18
- Б) 18 – 30
- В) 31 – 45
- Г) 46 – 65
- Е) над 65

Въпрос № 13. Какво образование имате?

- А) Основно образование
- Б) Средно образование
- В) Висше образование

Въпрос № 14. Имате ли филологическо образование?

- А) Да/В момента уча
- Б) Не

Въпрос № 15. Защо попълвате тази анкета?

- А) От чисто любопитство
- Б) За да проверя знанията си